

KIÁLLÍTÁSOK

Murakeözy Patrícia Éva : Nagy Péter, az elhivatott cár

Ismertető az Amszterdam Ermitázs múzeum kiállításáról

1.

Közös ág révén összekapcsolódó fenyőfa-törzsek, fa talapzaton. Oroszország, Szentpétervár. 18. sz. első fele. Fa (fenyő); megfordítva. 64.5x99x31.5 cm. A kép eredete: www.hermitagemuseum.org, a szentpétervári Állami Ermitázs Múzeum szíves engedélyével

A fenti -első pillantásra egy guillotine-nak és egy koporsónak a kombinációjára emlékeztető tárgy ritka jelenségről tanúskodik: egy fatörzs egyik ága természetesen beleoltódott egy másik fatörzsbe, így összekapcsolva a két fát. A fakettős, 18.sz-i ízlésnek megfelelő sötét talapzatában, roppant szerényen álldogált a cári „Érdekességek Gyűjteményé”-nek illusztrisabb és feltűnőbb darabjai mellett¹. Én mégis ezt a darabot választottam nyitóképpnek szimbolikus értéke miatt: az összenőtt fenyőtörzsek természetes analógiáját adták annak a jelenségnek, ahogyan az Orosz Birodalom és a Holland Köztársaság összekapcsolódott Nagy Péter személyén keresztül a 17. és 18. században. Ezt a sokoldalú és erős kapcsolatot a holland és az orosz nép között nagyszerűen mutatja be jelen kiállítás, csakúgy, mint ezt a rendkívüli munkabírású és viharos karakterű orosz uralkodót, aki nem véletlenül kapta a «nagy» és «elhivatott» jelzőket. A kiállítást Beatrix holland királynő és az orosz miniszterelnök, Dmitry Medvedev nyitotta meg, s az esemény egyben a «Holland-Orosz kapcsolatok Éve»-nek nyitását is jelezte.

Csodagyerekből uralkodó

Nagy Péter (1672-1725) a Romanov család tagjaként született, mely Oroszország (Muscovia) második és egyben utolsó uralkodócsaládja volt. A Romanovok uralma több, mint 300 évig tartott, 1613-tól az 1917-i forradalomig.

¹ Nem kis fáradságomba került, míg sikerült képet szereztem erről a tárgyról, mely sem a kiállítási katalógusban, sem a *Hermitage Amsterdam* weboldalán nem volt megtalálható.

Péter 1672-ben született, I. Alexis cár tizennegyedik gyermekeként, egyidejűleg első gyermekként Alexis cár második házasságából. Az első házasságból származó gyenge és beteges fiúk után nagy megkönnyebbülést hozott az uralkodónak az egészségtől duzzadó fiúcska születése. És a kis Péter nem csupán egészséges volt, hanem igazi csodagyerek: hathónaposan már járt, nyughatatlan volt, minden iránt érdeklődő, gyors felfogású és rendkívüli kezűgyességgel megáldott.

Alexis cár halála után a két feleség rokoni köre közötti rivalizáció elmélyült és kiobbantotta a sztrelecek lázadását. Ennek során Péter családjának számos támogatója, beleértve két nagybátyját is, elesett. Az események mély benyomást gyakoroltak az akkor tízéves cárevicsre, aki végignézte a harcokat. A lázadást követően Pétert társuralkodónak nevezték ki a gyenge egészségű Iván mellé. A hatalmat azonban nővérük, a régensnek kijelölt Szojja gyakorolta. Péter édesanyjával Preobrazsenszkojéba költözött, amely Moszkvától 18 kilométerre ÉK-re található.

Nemcsak hogy biztonságosabb volt Péter számára Preobrazsenszkoje, hanem azt is lehetővé tette, hogy az ifjú társuralkodó szabadon élhessen érdeklődésének. Érdeklődési körei nem csupán gyermekjátékok voltak – ezek jelentették későbbi uralkodói tevékenységének alapjait. Péter kedvenc játéka a «háborúzás» volt. Játéztársaiból, a nemesfiúkból, játék-hadsereget állított fel és játékcsatákat vívtak. A háborús játékok folyamán Péter fokozatosan elsajátította a tüzérségi, a lövészet, és taktikai ismereteket, csakúgy, mint az egyenruhák és zászlók ismeretét. Dobolni is megtanult. Játékhadserege évről évre gyarapodott, és lassan a császári gárdává nőtte ki magát.

Péter másik kedvenc időtöltése a 'Német Negyed' látogatása volt. Ez egy olyan terület volt Moszkva városán kívül, ahol a nem-orosz nemzetiségűek éltek. (Az I. Alexis által 1652-ben bevezetett törvény értelmében a nem-oroszok nem telepedhettek meg a városokon belül, hogy a helyi orthodox lakosság hitgyakorlatát ne zavarhassák meg katolikus és protestáns hatások). A 'Német Negyed' különböző nyugat-európai nemzetek fiait lakták, akik kereskedelmi vagy katonai okból tartózkodtak Oroszországban. Édesanyja ismételt tilalmai ellenére Péter rendszeresen látogatta a negyedet, amely bély benyomást gyakorolt rá tiszta és rendezett utcáival és az ott élő sokféle emberrel. A cár sokféle mesterséget kitanult ott, így a lovaglást és vívást, elsajátította a Holland nyelvet, valamint megszerette a dohányt, a bort és a sört. Örömmel hallgatta a messzi vidékek népeiről szóló beszámolókat és sok barátot is szerzett, akik közül később többen tanácsadóivá is váltak, így Patrick Gordon és Franz Lefort. Amikor az egyik közeli faluban előbukkant egy régi vitorlánhajó, Péter teljes lelkesedéssel belevetette magát a hajóépítés tanulmányozásába. Miközben egy holland mesterember segítségével felépítették a kis hajóépítő műhelyt az egyik közeli folyó partján, Péter fejében megfogalmazódott egy hadihajó-flotta építésének terve.

Játékos tanulás és fergeteges kicsapongások jellemezték a Preobrazsenszkoje-beli fiatalkort. 24. Éves korában Péter – féltestvérének halála után- teljes körű hatalomra jutott. Pieter van der Werff alábbi festményén a fiatalságának teljében lévő cár áll előttünk: jóképű, magabiztos, intelligens tekintetű.

2.

Nagy Péter cár arcmása
Pieter van der Werff, 1697-1700. Olajfesték
vászon alapon. 56 x 49.5 cm. © Állami
Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

Mindent összevéve, I. Péter figyelemreméltó jelenség volt. Rendkívül magas termete (2,08 m) ellenére lábai aprók voltak, s ez járásának bizonyos imbolygást kölcsönzött. Jóképű volt, de arcrángásban szenvedett (valószínűleg a tízéves korában őt ért sokk következményeként). Mély ellentmondás jellemezte viselkedését éppúgy, mint külső megjelenését. Hiába volt egy óriási birodalom ura, többre tartotta az egyszerű emberek társaságát bármilyen fényes udvari méltóságnál. Szívesebben járt gyalog, mint hintón, jobban szerette a faházakat mint a palotákat, imádott munkásruhát hordani. Roppant szerényen étkezett, ám az alkoholt annál jobban szerette. Kegyetlensége éppúgy legendás volt, mint amennyire jószívűsége. “Igazságos uralkodónak tűnik és erkölcsös embernek, de közben egy javíthatatlan gazember” – írta róla egy német hercegnő². Intuitív típus volt; könnyen izgalomba hozták őt az új gondolatok és tervek, és minden követ megmozgatott, hogy ezeket véghezvigye. Másrészt impulzív volt; olyan ember, aki nem tervezget hosszasan és alaposan, hanem minden ötletét azon nyomban kivitelezzi, mégha tizből csak hét bizonyul is életképesnek³. Egyvalami azonban mindig világos volt Péter számára: hogy elsődleges feladata az anyaország szolgálata. Rendkívül keményen dolgozott; minden nap négykor kelt (még ha mulatott is előző éjszaka) és rögvest munkához látott.

Az alábbi fotón egy kötött kalap látható, melyet a cár előszeretettel viselt más munkásruhák társaságában. A kalap formája és színe egyszerűséget sugall, alaposabban megnézve azonban szembetűnik a finom kézimunka és nyilvánvalóvá válik, hogy mennyire keresett ez az egyszerűség, amellyel a cár számára “munkásruhát” készítettek. Kedves és szívet melengető érzés árad e kalapból.

3.

Nagy Péter cár által viselt kalap, egy matróruha-együttes része. Oroszország, orosz és holland szabómesterek műve, 1690-1725; gyapjúsál, bársony, selyem; kötött. Kalaprész 24 cm; Ø karima 35 cm

© Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

I. Péter legnagyobb eredménye, hogy óriási, de elmaradott országát, mely trónralépésekor Európában alig volt ismert, „feltette a térképre”: olyan birodalomra alakította, mely meghatározó jelentőséggel bírt az európai és ázsiai ügyekben. Ezt egyrészt jelentős területi növekedés révén (uralkodása alatt kb. egy millió km²-rel nőtt az ország területe), másrészt kiterjedt reformokkal érte el. Reformjai alapjául különböző nyugat-európai országok közigazgatása és állami berendezkedése szolgált, de legfontosabb modellje Hollandia volt.

«Tanonc-úton» Nyugat-Európában: 1697-1698 és 1716

Miután sikeresen elhódította Azovot a törököktől és ezzel utat nyitott Oroszország számára a Fekete-tenger felé (a győzelem az újonnan épített hadiflotta segítségével valósult meg), a fiatal cár rendhagyó módon Nyugat-Európai körútra indult. A 250 fős küldöttség, amelyben a cár inkognitóban, Pjotr Mihajlovics név alatt utazott, végigjárta Nyugat-Európa legbefolyásosabb udvarait, hogy katonai segítséget kérjen az Oszmán Birodalom elleni harchoz. Pjotr Mihajlovicsnak volt még egy, éppoly fontos indítéka: mégpedig, hogy «lasson és tanuljon». Érdeklődésének középpontjában a hajóépítés állott, de emellett figyelmesen tanulmányozta az államvezetést, valamint a technikai és tudományos vívmányokat is az általa meglátogatott országokban.

Utazásának leghosszabb és legtermékenyebb időszaka az volt, melyet a Holland Köztársaságban töltött. Látogatása a holland „aranykor” idejére esett, amikor a Hollandia volt a világ egyik leggazdagabb és gazdaságilag legfejlettebb országa. És micsoda nagyszerű hely annak, aki tudásra vágott! Tudósok és filozófusok gyűltek itt össze az egész világból. Virágozott a

² Az idézet forrása: Peter the Great. An Inspired Tsar. Kiállítási katalógus. “Background of the exhibition”

³ Shekshnia, 2004

könyvnyomtatás. Sok olyan könyvet, amely máshol feketelistára tettek volna, Hollandiában nyomtattak ki (e tradíció még ma is él). Világhírű volt a holland kereskedelem, a katonaság és tengerészet, valamint a képző- és iparművészetek is.

Nagy Péter cár a holland társadalom számos vezető alakjával barátságot kötött. Közöttük volt Nicolaas Witsen, Amszterdam polgármestere és Frederik Ruysch (orvos, anatómus és botanikus). Witsen, aki nemcsak a kereskedelem terén volt otthon, hanem polihisztor is volt, Péter cárt számos kiállításra elkísérte, és nagyszámú gyűjteményt mutatott be neki (a 17-18. századok során a művelt és tudomány iránt érdeklődő, jómódú emberek körében elterjedt volt a "cabinet de curiosités" (Kunstammer) alapítása, acélból, hogy „összegyűjtsék és megőrizték a természeti és humán eredetű érdekességeket és ritkaságokat”). Frederik Ruysch a maga részéről az orvostudományba és a boncolás művészetébe vezette be a cárt, aki roppant lelkes tanítványnak bizonyult. A foghúzás technikája különösképpen tetszett a cárnak, és mindjárt vásárolt is egy fogót. (Meg kell hagyni, a cár számára az orvostudomány nemigen különbözött a kézművességtől, így aztán éppoly lendülettel vetette bele magát, mint a hajóépítésbe vagy az ágyúzás technikájának elsajátításába. Állítólag udvari emberei nagyon vigyáztak arra, hogy nehogy fogfájás jeleit mutassák a cár jelenlétében. Ennek ellenére az uralkodó halála után előkerült egy zsákocska, ami a Péter által személyesen kihúzott fogakkal volt teli. Egy másik történet szerint egy alkalommal a cár arra kényszerítette alattvalóit a leideni anatómiai előadóteremben, hogy fogukkal marcangolják egy emberi tetem húsát – csakhogy próbára tegye lojalitásukat.) Leidenben alkalma volt a cárnak megcsodálni a Daniel Fahrenheit által készített higanyos hőmérőket, melyekből vásárolt is. Antonie van Leeuwenhoek-ot is meglátogatta Delft városában és beletekintett mikroszkópjába. Különös elismerést váltott ki a cárból a Jan van der Heyden által kifejlesztett és szabadalmaztatott szivattyús tűzoltócső. Péter cár tanulmányozta a könyvnyomtatást, a geometriát és a fizikát, de legeslegfőképpen a hajóépítés elméletéről és gyakorlatáról tanult.

Mélyreható reformok

Nyugat-európai úttjáról hazatérve, Nagy Péter egy sorozat mélyreható változást kezdeményezett országában. A nagy változások nemegyszer apró lépéssel kezdődnek: amikor az uralkodó hazatérve meglátta az üdvözlésére előresiető bojárokat (a helyi arisztokrácia), hirtelen ötlettől vezérelve előkapott egy ollót és levágta hosszú szakállaikat. Valamivel később egy ún. szakáll-adót is bevezetett, ami azokat sújtotta, akik nem voltak hajlandók megválni férfiúi díszüktől. Más alkalommal egy ünnepségen a gálakosztümök hosszú ujját vágta le a zsebéből előkapott ollóval, hogy "európaiasabban" nézzenek ki nemesei.

Utazása során világossá vált Péter számára, hogy az Oszmán Birodalom elleni átfogó támadáshoz hiába vár segítséget Nyugat-Európából. Megfogalmazódott viszont benne egy Svédország elleni hadjárat terve, melynek célja a Balti tengerpart megszerzése és így tengeri kijárat szerzése az Északi-tenger felé. A Svédország elleni, rendkívül kimerítő hadjárat 21 évig tartott. Ennek végére Svédország megszűnt meghatározó politikai hatalom lenni és jelentős területi veszteségeket könyvelhetett el. XII. Károly, Svédország királya, egy alkalommal elkeseredetten jegyezte meg, hogy hiszen neki nem is oroszok ellen kell küzdenie, hanem holland hajók és holland tábornokok ellen. A háború végére Oroszország helyet foglalhatott Európa nagyhatalmai sorában.

I. Péter talán legszembeütőbb alkotása az új főváros volt. Péter gyerekkora óta gyűlölte Moszkvát, amely erős vallásos befolyás alatt állt. Szentpétervár megalapításakor legfőképpen Amszterdam városa, különösképpen annak csatorna-rendszere inspirálta. A leendő város számára ezért egy olyan mocsaras területet választott, «ahol épeszű ember nem alapított volna fővárost»⁴. Péter megtette és sikerre is vitte: az új főváros tökéletesen tükrözte egy felvilágosodás korabeli erős abszolutisztikus monarchia képét. Városképét a nagy állami épületek uralták, és nem a templomok, mint Moszkváét, és sokkal nagyobb hasonlóságot mutatott Madriddal vagy Berlinnel, mint más orosz városokkal. Péter új fővárosát úgy hívta, hogy "ablak Európára."

Péter cár minden döntése mögött érezzük az államiság felé mutató törekvést. Átszervezte az adminisztrációs rendszert, amely ezáltal hatékonyabban támogatta a cár autokratikus uralmát. Megerősítette a feudális rendszert is azáltal, hogy a földműveseket röghöz kötötte. Ezen felül megszüntette a patriarchátust és a vallásos kérdések intézését egy állami intézmény felügyelete alá helyezte⁵. Nagy Péternek személyes meggyőződése volt, hogy az emberek csak vesztegetik idejüket, ha papként vagy szerzetesként szolgálnak, és jobban tennék, ha inkább államot szolgálnak.

⁴ Shekshnia, 2004

⁵ Gyökeres fordulat volt ez, különösen, ha hozzávesszük, hogy éppen Nagy Péter apja, I. Alexis uralkodása idején jelentős egyházreformokat vezettek be Nikon pátriárka kezdeményezésére, melyek többek között az egyháznak az állam feletti hatalmát voltak hivatva biztosítani. (Az egyházon belüli változások az orosz ikonfestészet változásában is nyomon követhetők. Ezzel kapcsolatos összefoglaló olvasható a Mikes International XI/3 számában Murakeözy Éva: Ragyogás és dicsőség cím alatt.)

Modernizálta az orosz ábécét, bevezette a Julián-naptárt⁶, és megalapította az első orosz újságot. Megjegyzésre érdemes, hogy I. Péter előtt gyakorlatilag nem létezett szekuláris kultúra Oroszországban. A könyvkiadás is 90%-ban vallásos témájú könyvekre szorítkozott.

I. Péter nemcsak személyesen érdeklődött a tudomány és technika vívmányai iránt, hanem szakembereket is hívott országába, hogy segítkezzenek az új tudományos/technikai elit kinevelésében. Több technikumot alapított. Ugyancsak megalapított egy navigációs iskolát és egy tengerész-akadémiát, ahová főként Hollandiából hívott tanárokat. (Ennek következtében a hajózással kapcsolatos legfontosabb kifejezések holland vendégszavak az orosz nyelvben.) Az északon és keleten megszerzett új területek gazdaságilag és kulturálisan fejlettebb népe is számos talentummal gazdagította Oroszországot adminisztrációs és tudományos téren. A cár jelentős összegekkel támogatta az ipar fejlesztését; ugyancsak segítette a bel- és kül-kereskedelem fejlődését.

Miközben Nagy Péter reformjai egyik oldalról modernizálták és “nyugatosították” Oroszországot, másik oldalról megszilárdították a monarchia és a feudális rendszer hagyományát. Nem meglepő, hogy ez utóbbi jelentős ellenállást váltott ki a népből. És nem csupán a reformok. Százezrek pusztultak el a hosszantartó háborúkban és az építkezéseken, éhínség és járványok következtében. Péter reformjainak ára emberéletben számolva eléri az 500.000 főt (Kluchevsky, 1989⁷).

Gyűjtemények

Mint igazi felvilágosodás-korabeli uralkodó, Nagy Péter is létrehozta a maga “cabinet de curiosités”-jét. Sokféle dolgot gyűjtött; így például képző- és iparművészeti remekeket keleti és “egzotikus” országokból, régészeti emlékeket, de legfőképpen a *naturalia* érdekelte. Ezek közül is főleg az emberi malformációk és anatómiai rendellenességek ragadták meg figyelmét. Rendellenesen fejlődött emberi és állati magzatok különösen nagy számmal szerepelnek gyűjteményében. Nyugat-európai útjain is sok *naturalia*-t vásárolt, időnként egész gyűjteményeket is; így Albert Seba és Frederik Ruysch gyűjteményeit.

4.

Golyó-eltávolító orvosi eszköz; Nyugat-Európa, 1690-1720; acél, sárgaréz. Hossza: 21 cm

© Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

5.

I. Péter úti orvosságos ládája; Augsburg, Tobias Lenghardt és Hans Georg I Brenner, 1613–15; fa, vörösréz, acél, ezüst, üveg, selyem, bársony, paszomány; olajfestés vörösréz alapon, ébenfa borítás, aranyozás. 39.5 x 41 x 32.5 cm

© Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

⁶ Érdekes, ha nem éppen mulatságos, hogy I. Péter pontosan azon a napon vezette be a Julián-féle időszámítást, amely a protestáns országokban (így Hollandiában is) használatban volt, amikor a Holland Köztársaság átváltott a katolikus Gergely naptárra. Ennek következménye az időszámításban mutatkozó 11 napos eltérés.

⁷ Kluchevsky, 1989 idézve: Shekshnia, 2004

6.

Nedves-száraz anatómiai preparátum: gyermekkéz; Holland Köztársaság, Frederik Ruysch, 1700–17. üveg, vazelin, festék, alkohol, gyermekkéz, pamutszövet, preparálva, arteriális injekciózással; üvegméret: átmérője 5.8 cm, hossza 14 cm.

Eredet: Nagy Péter Antropológiai és Etnográfiai Múzeum (Kunstammer), Orosz Tudományos Akadémia, Szentpétervár
© Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

Ruysch az anatómiai preparátumok készítésének kivételes mestere volt. Nedves-száraz preparátumainak minősége ma is utolérhetetlen. Ruysch gyűjteményével együtt Nagy Péter a preparátumok készítésének titkos receptjét is megvásárolta. Ez utóbbival ugyan nem csinált jó vásárt, mert Ruysch technikája valójában abban állt, hogy fehér illetve piros viaszt fecskendezett a véredényekbe, és ebben olyan ügyes volt, mint senki más.

A furcsa és meglepő dolgok szenvedélyes gyűjtése, majd a tárgyak hol véletlenszerű, hol művészi összehúfolása termekben és tárlókban: a mai múzeumok közvetlen elődei. Nagy Péter gyűjteménye ma számos múzeum értékes részét képezi, köztük az világhírű Ermitázsét.

Nagy Péter talán legjelentősebb gyűjteménye a *Szibériai Gyűjtemény*. Ennek alapjául az 1715 és 1718 között, Péter rendelete alapján begyűjtött szkíta aranykincsek szolgáltak. Eléri a kétszázat az arany ötvösremek száma, melyek között találunk csodálatos övdíszeket, küzdő állatokat ábrázoló kapcsokat, nyakékeket és karkötőket. Sok a türkizberakással készült ötvöstermék. Sírablóktól vásárolta meg a cár ezeket a tárgyakat és ezzel óriási szolgálatot tett az utókorak. (Nagy Katalin cárnő később tovább gazdagította a gyűjteményt.) A szkíta kicsekkel kapcsolatban azonban semmi esetre sem szabad megfeledkeznünk Amszterdam polgármesteréről, a fent említett Nicolaas Witsen-ről, mert ő volt az, aki a cár érdeklődését felkeltette e rendkívüli kincsek iránt⁸. A világ legjelentősebb szkíta művészeti gyűjteménye ma Szentpéterváron található. Ebből 17 aranytárgy került most kiállításra a *Hermitage Amsterdam*-ban.

⁸ Witsen régészeti és nyelvészeti eredményeit nem lehet túlhangsúlyozni. Összegyűjtött minden, korában Európában hozzáférhető adatot Európa és Ázsia északi és keleti területeiről, valamint a Volga völgyéről, Krími félszigetről, Kaukázusról, Közép-Ázsiáról, Mongóliáról, Tibetről, Kínáról, Koreáról és a Japánnal határos területekről. Szavakat is lejegyzett, több, mint 25 nyelven. A szógyűjteményekhez mellékelte az írásrendszerek illusztrációját. A szkíta aranytárgyakról is kiterjedt illusztrációkat készíttetett. Tárgyi gyűjteményei ugyancsak értékesek voltak, de halála után sajnos jórészt elvesztek.

7.

Övdísz: Farkas és kígyó harca; Szibéria, Kr.e. 4-2. század. Vésett arany, türkiz, üveg; felületen domborítva. 14 x 8.5 cm. ©Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

8.

Övdísz: (mitológiai) ragadozó és ló küzdelme; Szibéria, Kr.e. 4-3. sz. Vésett arany. 12.3 x 8.2 cm. ©Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár

Képzőművészeti Gyűjtemény

Nagy Péter előszeretettel gyűjtött képzőművészeti alkotásokat is. Számos művet vásárolt külföldi utazásai során, melyekkel aztán otthonát díszítette. Különösképpen kedvelte a holland Adam Silo munkáit, aki tengeri látképek és hajók festésére specializálódott, valamint a holland Adriaen van der Werff festményeit, akit korábban kifinomult technikájáért és képeinek finom erotikájáért dicsértek. Adam Silo még rajzórákat is adott a cárnak.

Annak ellenére, hogy Nagy Péter nem sajnálta a pénzt a képzőművészeti alkotásokra, adott esetben akár tönkre is tette őket, ha úgy hozta kedve. Angliai tartózkodása idején Péter cár és kísérete a gyönyörű kertjéről híres Sayes Court birtokon lakott, melyet III. Vilmos király bocsátott a cár rendelkezésére, aki –az angol király meghívására- a Deptford Dockyard-on tanulmányozta a hajóépítést. Az orosz delegáció tivornyázásai során annyi kárt okozott a kertben és a kúria berendezésében (a festményeket például céltáblának használták), hogy a cárnak utólag kb. 131 millió forintnyi kártérítést kellett kifizetnie.

A Nagy Péter által alapított gyűjteményt Nagy Katalin fejlesztette tovább. A cárnő annyira nagy gondot fordított a festményekre, hogy mire az utolsó Romanov 1894-ben trónralépett, Európa legnagyobb műgyűjteményét mondhatta magáénak.

Jelentősége

A Nagy Péter által kezdeményezett változások óriásiak voltak és úgy söpörtek végig Oroszországon, mint egy orkán – megváltoztatva a gazdaságtól és a társadalmi struktúrától kezdve a hadseregig, tengerészetig, oktatásig és életmódig mindent. Mesterségekben jártas, ügyes kezeivel Péter átformálta Oroszországot. Miközben megtekintjük a cár halotti relikviáit (halotti maszkját, kézlenyomatát, belső használati eszközeit) melyeket környezete kultikus tisztelettel övezett és őrzött meg az utókor számára, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a Péter reformjai rengeteg feszültséget szültek és hogy az oroszok túlnyomó többsége nagy megkönnyebbülést érzett, mikor a cár, ez az istencsapása, az Antikrisztus, eltávozott felőlük.

Vita tárgyát képezi, hogy I. Péter orkánerejű reformjai mennyiben idéztek elő hosszantartó változást. Egyvalami biztos: a cár halálával reformjai nem tűntek el nyomtalanul (ez a jó 70 évvel később trónralépett Nagy Katalinnak is köszönhető). Nagy Péter idején Oroszország a nemzetközi politikai színtér egyik vezető szereplőjévé lépett elő, és ezt a pozícióját azóta sem veszítette el, az egymást követő rendszerváltozások és az orosz népet ért kemény megpróbáltatások ellenére sem.

Jegyzetek

A *Hermitage Amsterdam* a híres szentpétervári intézmény egyetlen leánymúzeuma Európában. 2009-ben nyílt meg, számos piacvezető holland cég támogatásával. A jelen kiállítás terve még akkor, a 2009-es megnyitón fogalmazódott meg. A most bemutatott tárgyak legnagyobb részét a szentpétervári Ermitázs múzeumból, kisebb részben más orosz és holland múzeumokból

származnak. A kiállítás megtekinthető 2013 március 9 és szeptember 13 között; szépen illusztrált, történelmi és művészeti áttekintőkkel gazdag katalógus kíséri.

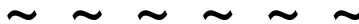
A *Hermitage Amsterdam* kiállításával egyidejűleg ismert jelenkori orosz művészek alkotásai láthatók Hollandia számos pontján. Hágában mind a Lange Voorhout-on található szabadtéri kiállítás, mind a Museum Beelden aan Zee kiállítása figyelmünkre érdemes. A kiállított művek szembeötlő közös vonása a monumentalításra való törekvés.

Források

- ✚ Merriman, John: Peter the Great (Yale University: Open Yale Courses), <http://oyc.yale.edu> (Letöltés dátuma: 2013.07.10). License: Creative Commons BY-NC-SA
- ✚ Peter de Grote. Een bevlogen tsaar. Kiállítási katalógus, Museumshop Hermitage Amsterdam, Amsterdam, 2013
- ✚ Peter the Great. An Inspired Tsar. Exhibition background. Text from the official site of the Hermitage Amsterdam. (Letöltés dátuma: 2013. 07.08) http://www.hermitage.nl/en/tentoonstellingen/peter_the_great/achtergrond_peter.htm
- ✚ Shekshnia, S.: The Three Faces of Peter the Great. Leadership Lessons from the St. Petersburg's Founder. 2004. Elérhető a következő helyen: <http://www.insead.edu/facultyresearch/research/doc.cfm?did=1476>
- ✚ Wikipedia: The Free Encyclopedia: "Nicolaes Witsen" Wikimedia Foundation, Inc., (Letöltés dátuma: 08/07/2013) http://en.wikipedia.org/wiki/Nicolaes_Witsen
- ✚ Wikipedia: The Free Encyclopedia: "Sayes Court" Wikimedia Foundation, Inc., (Letöltés dátuma: 2013.07.18) http://en.wikipedia.org/wiki/Sayes_Court

MURAKEÖZY, Patrícia Éva: Peter the Great, an Inspired Tsar

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, July-September 2013, pp. 96-105. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

Plájás Ildikó Zonga : Constantijn & Christiaan Huygens

Az aranykor hagyatéka

Első ránézésre, mit sem tudva a kiállítás alapötletéről, volt valami zavarba ejtő kontraszt a kiállítás helyszíne, plakátja és tartalma között. A hágai Nagy Templomban (Grote Kerk-ben) sorra kerülő kiállítás, amely 2013. április 25. és augusztus 28. között várta a látogatókat, a *Constantijn és Christiaan Huygens: Az aranykor hagyatéka* címet viselte, és csupán egyike volt annak a számos kulturális rendezvénynek amely 2013-at Hágában és Hága környékén Huygens évként ünnepelte.

A kiállítást április 24-én maga a Holland Királyné Őfelsége nyitotta meg, csupán 6 nappal az előtt, hogy trónját átadta fiának, Vilmos Sándor hercegnek. A kiállításához fűzött remények egyhamar valóra váltak, hiszen egyetlen perce sem volt a nyitvatartásnak, amikor ne kígyóztak volna a válogatott urak és hölgyek a kiállítótérre változtatott templombelsőben. De menjünk sorra, lépésről lépésre, és nézzük meg közelebbről a kiállítás különböző arculatait.

A hágai Nagy Templom: a tér és ami mögötte van

A hágai Grote Kerk mint helyszín már elárult valamit abból a pompából és varázslatból, amely a kiállítást jellemezte, és amely nem is annyira a kiállított tárgyra, mintsem az ambiciózus koncepcióra és a pompás kivitelezésre vonatkozott. Itt a gazdag jelzőt is kettős értelemben használom. Egyrészt értem alatta a felsőosztályhoz való tartozást, másrészt pedig a szó szimbolikus jelentését, amely a legmagasabb színvonalra és professzionalizmusra utal.

Egy konzervatívabb társadalomból érkező látogató számára talán furcsának hathat, hogy egy templombelső kiállítótérre alakítanak, de a hollandok gyakorlat, hogy a templombelsőket különböző kulturális tartalmakkal töltsék meg, nagy múltra tekint vissza. Ezen a ponton a Nagy Templom mint kiállítótér nemcsak a kiállításnak a kuriózuma, hanem a kiállítás koncepciójának a szerves része. (Arról sem szabad megfeledkezni milyen nagy kihívások elé állít egy ilyen tér, ahol nincs akkora lehetőség a térbeli beavatkozásra, mint ahogy azt a hagyományos múzeumokban láthatjuk, ahol a teret minden egyes alkalommal az újabb és újabb kiállításokhoz igazítják). Arra a kérdésre pedig, hogy hogyan lehet beépíteni és használni a múlt örökségét, mint a jelen szerves részét, a holland kurátorok ismét a legmagasabb professzionalizmussal és kreativitással válaszoltak.

A plakát: a kiállítás aktualitásáról és relevanciájáról

A templom elé érve, a kiállítás transzparensé fogad bennünket: Constantijn Huygens öltönyben és narancssárga nyakkendőben áll, kezében színes mappákat tartva, amelyen a holland kormány lógója díszel, mellette zsebre dugott kézzel a fia, Christiaan, farmerban és világoskék pólóban, amelyre egy Szaturnusz van nyomtatva. Mit sem tudva a kiállítás ötletéről vagy a Huygens család történetéről a plakát valamiképp zavarba ejtő kontrasztban áll a helyszínnel. Hadd játsszuk meg a tudatlan, hogy együtt fedezhessük fel a Huygens kiállítás gazdagságát, a nélkül, hogy a kiállításokról vagy történelmi hagyatékokról úgy általában alkotott elképzeléseink megzavarnának. És itt eljutunk a kezdeti ellentmondásunk harmadik eleméhez, a kiállítás tartalmához.

Viszont még mielőtt belépünk a templomba, bevezetéképpen hadd jegyezzem meg, hogy valóban van egy pár történelmi tény, amely összeköti a plakátot, a templomot és a kiállítás tartalmát. A Huygens család, bár a 17. században élt, itt, mint a jelenkori politikai és tudományos gyakorlatok élő példája jelennek meg, sírhelyük pedig valóban a Grote Kerk alatt található, mint amiről 2007-ben bizonyosodtak meg. A templom talapzatának restaurálása alatt ugyanis több tíz sírra bukkantak, amelyek között megtalálták Constantijn és Christiaan Huygens földi maradványait is.

A kiállítás címe, *az aranykor hagyatéka*, ebből a szempontból is igen találó, hiszen nem csak a kiállított anyag rendszerezésének hátterében húzódó ötletre és ideológiára vonatkozik, hanem egy igen izgalmas történetet is létrehoz, amely képes teremről teremre vezetni a látogatókat, fenntartva végig az érdeklődést és kíváncsiságot, hiszen, amint látni fogjuk, az ellentmondásra a végső megoldást csak az utolsó teremben fogjuk megtudni. De belépve végre a hágai Nagy Templomba, hadd menjünk körbe együtt, szobáról szobára haladva, ahogy azt a kiállítás alaprajza mutatja.

Huygens Tentoonstelling © BBK/Door Vriendschap Sterker

A kiállítás: egy hagyaték mester-narratívája

Az előtérbe lépve hangulatos klasszikus zene fogadott, és máris feltűnt az idős urak és finom hölgyek társasága, amelyet akkor még csak a vasárnapi kora délutáni időpontnak tudtam be, visszanézve azonban, talán nem volt véletlen. A templomba lépve láttam, hogy nem is templom ez, hanem egy varázslatos új tér, amely teremről teremre fedi fel magát, ahogy haladtam a körültekintően megtervezett szobákon keresztül.

Az első szoba „A hatalom ölében” címet kapta és az apát, Constantijn-t a 17. századi politikai és kulturális elit kontextusában mutatja be. Az enciklopédikus adatok, idézetek, levélrészletek és képek egy különleges ember portréját vázolják fel, akinek óriási a tudása és kreativitása, ambíciói pedig még ennél is nagyobbak. Constantijn Huygens különleges karakterrel volt megáldva: a mellett, hogy műértő és költő volt, az Orániai Ház Hercegének a tanácsadója is volt egyben, aki kulturális és építészeti témákban nemcsak a királyi háznak de a kormányzat tagjainak is adott tanácsokat. Muzeológiai szempontból ez a

szoba még meglehetősen klasszikus hangvételű, de nem kellett sokáig töprengennem azon, hogy miért, hiszen a válasz máris ott volt a küszöbön túl.

Oranjezaal Huis Ten Bosch © Margareta Svensson

Végül, a kiállítás utolsó terme a „Múlt a jelenben” nevet viseli, és itt válik egyértelművé a kiállítás plakátjának az üzenete is. A múlt hagyatéka nem csak mint morális kötelezettség vagy művészeti érték áll a kortárs látogatók előtt, de a jelen legkülönbözőbb területein hasznosítható tudást is jelenti. A kapcsolathálókat építő, a lobbizó, a közvélemény formáló, a propaganda vagy pamflet író mindig is a mindenkori rendszer kiszolgálója és fenntartója volt. Hogy hogyan használják mindezeket az eszközöket a jelenkorban, a templom ambulatóriumában elhelyezett panelek szemléltetik. A Huygens család hagyatéka tehát interaktív installációk és játékok révén válik nem csak kézzelfoghatóvá, de élő tanulássá is, az pedig hogy kettejük sírköve az installációk között található fele úton, csak még inkább ráerősít erre az üzenetre.

Összegzés

Amint azt a beszámoló elején is említettem, a múlt és jelen szétválaszthatatlanul összefonódik a Huygens kiállítás koncepciójában és megvalósításában. Ennek ellenére azonban, van a kiállításnak egy erőteljes morálja is, amely a jelen rendszer legitimitására és szimbolikus újratermelésére vonatkozik. Ebből a szempontból beszédes, hogy bár a kiállítást a Grote Kerk Huygens Alapítványa kezdeményezte, sok királyi, fejedelmi és nemzeti kulturális és felsőoktatási intézményt számlált a partnerei között, magában a kiállítás megszervezésében is jól szemléltetve, hogy hogyan is működik az felsőosztályi és intézményi kapcsolatháló. Az pedig, hogy a kortárs kulturális és politikai elit hogyan fonódik össze a királyi családdal, a Huygens példán keresztül ölt alakot. Az Orániai uralkodó Házzal, a holland aranykorról és a tudományos és művészeti vívmányokról szóló kiállítás így tehát egy élő örökségbe és aktuális társadalmi gyakorlatba ágyazódik.

Végül pedig, de nem utolsó sorban a kiállítás egy sokkal kézzelfoghatóbb értelmezésnek is teret enged: Teremről teremre vezetve a látogatókat egy emberséges, meleg családi környezet tárul elénk, ahol a szabad és kreatív szellemi közeg az alkotásnak, innovációnak és megvalósításnak biztosítja a legjobb táptalajt, amelyben apa és fia, Constantijn és Christiaan élt és alkotott.

PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Constantijn & Christiaan Huygens

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, July-September 2013, pp. 106-110. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

